

KUPI LÁSZLÓ

A Batista-rendszer és a katolikus egyház ellentmondásos viszonya (1952–1958)

Tanulmányomban az 1950-es évekbeli Batista-diktatúra és a kubai katolikus egyház viszonyát vizsgálom olyan eseteken keresztül, amelyek rávilágítanak ennek a kapcsolatnak az ellentmondásosságára. A kutatás során felhasználtam a kubai egyház hozzáférhető dokumentumait, az Egyesült Államok kubai nagykövetségének iratait, visszaemlékezéseket és a témával foglalkozó külföldi szakirodalmat is. Azt szeretném bizonyítani, hogy bár a katolikus egyház hagyományosan az elit egyháza volt Kubában, és ez arra predesztinálta, hogy a rendpárti jelszavakkal operáló és jobboldali-konzervatív beállítottságú Batista-rendszerrel is jó viszonyt ápoljon, a diktatúra ellen fellépő és szociális jelszavakat hangoztató forradalom azonban választás elé állította, és az egyház nem egyértelműen a diktatúra mellett való kiállást választotta. Ugyanakkor a forradalmi harc kibontakozásakor mégis jelentős különbséget mutatott az egyházi hierarchia, valamint az alsóbb rendű papság és a katolikus hívek hozzáállása az eseményekhez.

A kubai katolikus egyház a 20. század első felében

A kubai katolikus egyház a 20. század első felében számos más latin-amerikai egyházhoz hasonlóan a gyarmati viszonyokból kezdett el építkezni. A főpapok jellemzően az (egykori) anyaországból érkeztek, és Kuba 1898-as függetlenné válását követően sokan közülük visszatértek Spanyolországba, a szigetországban pedig megvonták az egyház számos privilégiumát. A függetlenségi háború következményeként a század első évtizedeiben a kubai lakosságban erőteljes spanyolelleses érzület uralkodott. Ez azonban az 1920-as évekre megváltozott. Mindez egybeesett a kubai katolikus egyház megújulásának kezdetével is, amiben megint jelentős szerep jutott a spanyol papoknak. Addigra kihalt az a generáció, amely mély ellenérzésekkel viseltetett a gyarmati adminisztráció iránt, így megszűnt a kubai társadalomnak a spanyolokkal szembeni ellenségessége. Ez újra nagyarányú bevándorlást eredményezett Spanyolországból a karibi országba, és az áttelepülők között jelentős számban voltak papok is. Ez a bevándorlás egyrészt hatással volt a kubai társadalom alakulására, másrészt az egyház is vérfrissítésen esett át. Mindazonáltal a kubai katolikus egyház hagyományosan az egyik leggyengébbnek számított az egykori spanyol és portugál gyarmatbirodalom országaiban. Ennek ellensúlyozására több intézkedés született. A katolikus egyház Kubában (is) jelentős szerepet

vállalt a szociális intézmények és az oktatás területén. Népszerűvé váltak a katolikus iskolák, amelyekbe jellemzően az elit és a középosztály járatta a gyerekeit. Emellett az 1930-as évektől kezdve a kubai főpapság erőteljesen szorgalmazta a laikus katolikus csoportosulások létrejöttét. Meg is alakultak olyan szervezetek, mint a Kubai Katolikus Ifjúság (*Juventud Católica Cubana*, JCC, 1928) vagy az Egyetemi Katolikus Csoport (*Agrupación Católica Universitaria*, ACU, 1931), majd 1940-ben ernyőszervezetként létrejött a nemzetközi Katolikus Akció (*Acción Católica*, AC) kubai tagozata. 1947-ben megalakult a kubai Katolikus Akció szakosított szervezete, a Fiatal Katolikus Munkások (*Juventud Obrera Católica*, JOC) is, amely társadalmilag progresszív nézeteit egy belga katolikus bíborostól, Joseph Cardijntól kölcsönözte.¹ A katolikus hierarchia ezenkívül úgy igyekezett megőrizni a befolyását a kubai közéletben, hogy nem bírálta a társadalmi viszonyokat, és nem folyt bele a politikába. Ez a távolságtartó pozíció kedvére volt a mindenkori kubai kormánynak, és jelentős eredményeket hozott a katolikus egyház számára. A Szentszék 1935-ben nunciaturát nyitott Kubában, viszonzásképpen a kubai kormány 1936-ban helyreállította diplomáciai kapcsolatait a Vatikánnal, XII. Piusz pápa pedig 1946. február 18-án a szigetország történetének első kubai bíborosává kreálta Havanna érsekét, Manuel Arteaga y Betancourt-t.²

Bár az 1950-es évek elejére a kubai katolikus egyház valaha volt legjobb vezetőségével rendelkezett,³ a század közepére népszerűsége mégis történelmi mélypontra süllyedt. Ebben több tényező is közrejátszott. Egyrészt az Autentikus Párt (*Partido Revolucionario Cubano – Auténtico*, PRC-A) kormányzása idején (1944–1952) az egyház privilegizált helyzetben volt, szóvivői gyakran töltöttek be kormányzati funkciókat, és a kormányok ajándékokkal igyekeztek az egyház kedvében járni. Ám ez a lakosság szemében visszatetszést keltett, mivel ennek a jó kapcsolatnak az volt az ára, hogy az egyház szemet hunyt a korrupciós viszonyok és a társadalmi igazságtalanságok felett, ami tovább rontotta az egyház megítélését.⁴ A (latin-amerikai szinthez viszonyított) népszerűtlenség másik oka abban a mély megosztottságban keresendő, amely a kubai társadalmat jellemezte a forradalmat megelőző időszakban. Miközben a városokban, elsősorban Havannában Latin-Amerika legmaga-

¹ Joseph HOLBROOK: *The Church in Cuba: 1952–1959: Ambivalence Between Regime and Revolution*. academia.edu/1333622/The_Catholic_Church_in_Cuba_1959_62_The_Clash_of_Ideologies, letöltve: 2020.10.30.

² Manuel Arteaga y Betancourt (1879–1963): A kubai születésű, de Venezuelában nevelkedett Arteagát 1904-ben szentelték pappá a dél-amerikai országban. 1906-ban a venezuelai Cumanában kezdte szolgálatát, majd 1912 és 1915 között a kubai Camagüeyben szolgált. XII. Piusz pápa 1941. december 28-án nevezte ki Havanna érsekének, amely tisztséget haláláig betöltötte. 1946-tól ő az első kubai bíboros. 1958-ban részt vett a konklávn, amelyen pápává választották XXIII. Jánost. A forradalom után összetűzésbe került a forradalmi kormánnyal, és először az argentin nagykövetségen, majd 1961 és 1962 között a vatikáni nunciaturán kért menedéket. 1963-ban természetes körülmények között hunyt el.

³ Isabel SOTO MAYEDO: *Cuba: Iglesia Católica versus Revolución*. 2007.09., researchgate.net/publication/341852336_Cuba_Iglesia_catolica_versus_Revolucion, 2021. 01. 04.

⁴ John M. KIRK: *Between God and the Party: Religion and Politics in Revolutionary Cuba*, Tampa, University of South Florida Press, 1989, 44.

sabb életszínvonalán éltek, addig vidéken (ahol lakosság mintegy 70 százaléka élt) rendkívüli mértéket öltött a nyomor és az elmaradottság. Az 1953-as népszámlálás adatai szerint a vidéki otthonok mindössze kilenc százalékába volt bevezetve az elektromos áram, és két százalékukban volt folyóvíz. Angolvécével csupán három százalékuk rendelkezett, ami katasztrofális közegészségügyi viszonyokat eredményezett. Ezt támasztja alá a Világbank 1950-es országjelentése is, amely szerint a vidéki kubai gyerekek 80-90 százaléka bélféreggel fertőződött.⁵ Az oktatás és az írni-olvasni tudás szintje is csak a városokban számított jónak, vidéken a felnőttek negyven százaléka analfabéta volt, és csupán a gyerekek negyede járt iskolába.⁶ Ez a megosztottság tükröződött a kubaiak katolikus egyházhoz való viszonyában is.

A kubai katolikus egyház 1950-es évekre jellemző állapotának felvázolásához érdemes az egyház saját statisztikáit segítségül hívni. Az *Agrupación Católica Universitaria* által készített felmérés⁷ szerint 1954-ben csupán a lakosság 72,5 százaléka vallotta magát katolikusnak, ami arányaiban a legalacsonyabb volt Latin-Amerikában, ahol ez a szám szinte mindenhol 90 százalék fölötti volt. Ráadásul a kubaiak csupán negyede vett részt rendszeresen istentiszteleteken. Vidéken még rosszabb volt a helyzet. Bár Latin-Amerika más országaiban komoly hagyománya volt annak, hogy a katolikus egyház jelen legyen az egyszerű emberek körében, Kubában az egyházzal való kapcsolat az elit és a városi középosztály privilégiuma volt. Erről tanúskodik egy 1957-es másik felmérés, amelynek során négyszáz vidéki családot kérdeztek vallási hovatartozásáról és vallásgyakorlásáról. Csak kicsivel több, mint a megkérdezettek fele vallotta magát katolikusnak, és 88,84 százalékuk soha nem látogatott miséket, csupán 4,25 százalékuk vett részt rajtuk évente háromszor vagy annál több alkalommal. Ennek az volt az oka, hogy vidéken nem igazán voltak lelkipásztorok. A megkérdezettek csupán 53,51 százaléka látott életében papot, és kevesebb mint nyolc százalékuk beszélt valaha egyvel közülük.⁸ A falvakban nem voltak templomok, igehirdetés és vallásoktatás sem.⁹ A kubai katolicizmus másik jellegzetessége az volt, hogy a szigetországban szolgáló papok és apácák nagy része külföldön (elsősorban Spanyolországban) született. 1955-ben Kubában 650 pap teljesített szolgálatot, akik közül csupán 125-en voltak kubai származásúak, az 1872 apácából pedig mindössze 556-an voltak született kubaiak. Ők is főleg a városi területeken oszlottak el egyenetlenül. A vallásoktatás Kubában elsősorban tandíjat szedő egyházi iskolákon keresztül történt, amelyekbe az elit és a jobb módú középosztály járatta a gyerekeit.¹⁰ Ezek az iskolák viszont virágoztak, és nagy hatásuk

⁵ Lars SCHOULTZ: *That Infernal Little Cuban Republic: The United States and the Cuban Revolution*, Chapel Hill, The University of North Carolina Press, 2009, 53.

⁶ Uo.

⁷ A felmérést a végjegyzetekben idézi: Margaret E. CRAHAN: „Catholicism in Cuba”. *Cuban Studies*, Vol. 19., 1989, 3–24.

⁸ Uo.

⁹ Frei BETTO: *Fidel és a vallás*, h. n., Kossuth, 1985, 116–117.

¹⁰ Jill I. GOLDENZIEL: *Sanctioning Faith: Religion, State, and U.S.–Cuban Relations*. scholar.harvard.edu/files/jill/files/goldenziel_sanctioning_faith_2009_I_I.pdf, letöltve: 2020. 11. 13.

volt a kubai társadalom vezető rétegeire. A leghíresebb tanulója ezeknek a katolikus magániskoláknak a tehetős földbirtokos családból származó Fidel Castro volt, aki először a Santiago de Cuba-i *Colegio de Dolores*, majd a havannai *Colegio de Belén* jezsuita bentlakásos iskolák tanulója volt. Ezek a viszonyok és az ilyen jellegű társadalmi beágyazottság elméletben arra predesztinálta a kubai katolikus egyházat, hogy az elit mellett foglaljon állást, és támogassa Batista rendszerét. Amint azonban látni fogjuk, a kép ennél jóval árnyaltabb volt. Az egyház alacsonyabb rangú papjaiban megfogalmazódott az az igény, hogy a nép körében végezzenek lelkipásztori munkát, és tegyenek valamit a társadalmi igazságtalanságok és a diktatúra ellen. Erre az 1956 decemberében megkezdődő forradalom kínált számukra lehetőséget.

A katolikus egyház reakciója az 1952-es puccsra

1952 márciusában az Autentikus Párt második ciklusa a végéhez közeledett, és június 1-én választásokat tartottak volna, amelyek legnagyobb esélyese az Ortodox Párt (*Partido del Pueblo Cubano – Ortodoxos*, PPC-O) volt. A független Kuba rövid demokratikus periódusának március 10-én azonban váratlanul vége szakadt, amikor Fulgencio Batista, a kubai hadsereg korábbi főparancsnoka és egykori elnök a kubai hadsereg jelentős részével a háta mögött vértelen puccsal megdöntötte Carlos Prío Socarrás elnök kormányát, felfüggesztette az alkotmányt, határozatlan időre elhalasztotta a választásokat, és magát nevezte ki államfőnek. A katonai hatalomátvételnek nem voltak előjelei, az ország szervezett csoportjait készületlenül érték az események. A radikálisok, például az egyetemi diákság vagy az Ortodox Párt, nem álltak készen az ellenállásra, a gazdaság szereplői és a szervezett munkásság pedig rövid tétovázás után meghajoltak Batista és a puccsista kormány előtt. A katolikus egyház sem tudott azonnali választ adni a váratlan fordulatra. Az egyház nevében Arteaga bíboros néhány nappal a puccs után a következő üzenetet küldte: „Most, hogy az ön tiszteletreméltó vezetésével megalakult a kormánya, nincs más hátra, minthogy tiszteletemet fejezzem ki ön iránt, aki a rend, igazságosság és béke mellett áll az egész nemzet számára.” Ezt a majdani forradalmárok a rendszer egyértelmű támogatásaként értelmezték.¹¹ Ez mégsem volt ennyire egyértelmű, mivel a bíboros finom kritikát is megfogalmazott. Április 22-én kiadott pásztorlevelében azt üzenté a hatalom új birtokosainak, hogy bár az egyház sok éve őrzi „apolitikus” beállítottságát, ő azért azt reméli, hogy „a jelenlegi [Batista] kormány teljesíteni tudja a maga elé kitűzött célokat, valamint a lakosság azon óhaját, hogy visszavezeti Kubát a demokráciába és megszünteti a politikai megosztottságot.”¹² Ezt követően azonban érezhető volt, hogy az egyházi vezetés igyekszik jó viszonyt kialakítani a puccsista kormánnyal, és az államcsíny után két hónapon belül visszaállt a szívé-

¹¹ Carlos FRANQUI: *Diary of the Cuban Revolution*, New York, The Viking Press, 1980, 43.

¹² U.S. Embassy Havana, Despatch 1790, April 25, 1952, 737.00(W)/4-2552, forrás: latinamericanstudies.org/embassy/R5-1790-4-25-1952.pdf, letöltve: 2020.11.20.

lyes viszony az egyház és a kormányzat között. Ennek szimbolikus aktusaként a Cobrei Szűzanya, Kuba védőszentjének szobrát katonai repülőgépen szállították országos zarándoklatra. John M. Kirk szerint, mivel a szentet nagy tisztelet övezi Kubában, ez a gesztus a puccsra adott áldásként értelmezhető.¹³ Az egyház alacsonyabb szintjein, valamint a laikus szervezetek körében sokkal inkább ellenérzéseket váltott ki a vitatott módon végrehajtott kormányváltás. Egy ferences szerzetes, Julián Bastarrica atya nyilvánosan ítélte el a puccsot, ahogyan Andrés Valdespino laikus vezető és a *Juventud Católica Cubana* elnöke, Ángel del Cerro is.¹⁴ 1952 júniusában Guanajayban pedig az *Acción Católica* gyűlését a rendőrség oszlatta fel, mert ott a puccsot elítélő beszédek hangzottak el. Ennek hatására a *Juventud Católica* lapja panaszvonalat indított a kormányzati visszaélések bejelentésére.¹⁵ Világossá vált, hogy míg az egyházi hierarchia egy része készen állt kiegyezni az új rendszerrel, a laikus katolikusok és az alsóbb papság erre nem igazán volt hajlandó.

Moncada

A Batista-rendszerrel szembeni első fegyveres felkelési kísérlet a puccs után másfél évvel, 1953. július 26-án történt. Mintegy százhatvan kubai fiatal Fidel Castro és Abel Santamaría¹⁶ vezetésével megtámadta és megkísérelte elfoglalni az ország második legnagyobb katonai támaszpontját, a Santiago de Cubában lévő Moncada laktanyát és egy kisebb katonai helyőrséget Bayamóban. Fegyvereket akartak zsákmányolni, és azt remélték, hogy siker esetén az akció általános fegyveres felkelést fog kirobbantani az országban. A rajtaütés azonban nem sikerült, és a nagy létszámfölényben lévő katonaság visszaverte a támadást. A tűzharcban elesetteknek kívül a résztvevő százhatvan főből körülbelül nyolcvanát még az akció napján vagy másnap elfogtak. Hatvannyolcat közülük brutális kínzások után kivégeztek.¹⁷ A támadók kisebb csoportjainak azonban sikerült elmenekülnie. Fidel Castro és néhány társa¹⁸ a *Sierra Maestra* hegyei között próbált elrejtőzni, Raúl Castro pedig a barátainál bujkált. A Castro család aggódott amiatt, hogy ha megtalálják őket, akkor ugyanolyan sorsra juthatnak, mint a támadás során elfogott felkelők. Ezért mozgósították kapcsolataikat, hogy megmentseék Fidel és Raúl, valamint társaik életét. A legprominensebb személy, akinek a közbenjárását kérték, a családfő, Ángel

¹³ KIRK: i. m. 44.

¹⁴ Hugh THOMAS: *Cuba: A History*, London, Penguin Books, 2010, 507.

¹⁵ Augusto MONTENEGRO GONZÁLEZ: „Historia e historiografía de la Iglesia en Cuba (1953–1958)”. *Anuario de Historia de la Iglesia*; Vol 17, (Year 2008). revistas.unav.edu/index.php/anoario-de-historia-iglesia/article/view/9962, letöltve: 2021.08.20.

¹⁶ Abel Santamaría Cuadrado (1927–1953): A kubai forradalmi mozgalom egyik vezetője. Húgával, Haydée-vel együtt részt vett a Moncada ostromában. A sikertelen támadás után elfogták, megkínózták és kivégezték.

¹⁷ THOMAS: i. m. 545–546.

¹⁸ A számuk vitatott, különböző források tizenöt, hat és két személyről beszélnek Fidel Castro mellett.

Castro régi barátja, Santiago érseke, Enrique Pérez Serantes volt.¹⁹ Az érsek vállalta, hogy közbenjár a hatóságoknál a szökésben lévő felkelők érdekében. A Moncada laktanya parancsnoka, Alberto del Río Chaviano ezredes beleegyezett, hogy Serantes közvetítsen a felkelők és a hatóságok között. Az érsek azt szeretne volna elérni, hogy Castro és társai feladják magukat. Az érsek július 29-én „Békét a halottaknak” címmel ki is adott egy pásztorlevelet. A rövid írásban nevek említése nélkül sajnálatát fejezte ki a „vasárnapi tragikus események” miatt. Úgy fogalmazott, hogy „szent kötelessége beavatkozni,” és bár nem foglalt állást a szembenálló felek között, a legyőzöttek irányába mutatott irgalomról beszélt, és óva intett a bosszútól. Egyúttal tudatta, hogy már felvette a kapcsolatot a hadsereg régióbeli parancsnokával, aki „személyes és hivatalos ígéretet tett neki,” és ő bízik „úri becsületszavában.”²⁰ Azzal, hogy ezt a megállapodást nyilvánosságra hozta, Santiago főpapja nagyon sokat tett annak érdekében, hogy megóvja a menekülő felkelők életét. Július 30-án levelet küldött Chaviano ezredesnek, amelyben értesítette őt, örömmel ajánlja fel, hogy megkeresi a szökevényeket, és közvetít feléjük. Egyúttal megköszönte a katonatisztnek azt az ígéretet, amelyben garantálta a szökevények biztonságát. Kijelentette, hogy kötelességének érzi a honfitársai és a köztársaság érdekében való cselekvést. A parancsnoknak a levél végén szereplő méltatása azonban már a gúny határát súrolta, hiszen az érsek „nemes és keresztény érzületről” írt egy olyan katonatiszt kapcsán, akinek a vezetése alatt álló laktanyában néhány nappal korábban foglyokat kínoztak meg és végeztek ki kegyetlenül. „Szerencséje a Köztársaságnak, nagy szerencséje Santiago de Cubának, hogy egy ilyen parancsnokra (*jefe*) számíthat egy ilyen pillanatban” – zárta levelét a főpap.²¹

Július 31-én az érsek Subirat Quesada, Antonio Guerra és Fernando Canto bírók kíséretében a hegyekben megpróbált kapcsolatba lépni a szökevényekkel, de nem járt sikerrel. Végül 1953. augusztus 1-én *Gran Piedránál*²² egy katonai őrzőparancsnok Pedro Manuel Sarría hadnagy vezetésével elfogta Fidel Castrót és társait. Sarría megtagadta a foglyok megölését, és miután az elfogásuk híre nyilvánossá vált, a közfelháborodás akkora volt, hogy nem lehetett őket úgy kivégezni, mint ahogyan a támadás során elfogott bajtásaikkal tették. A Pérez Serantesnek tett ígéretnek megfelelően az elfogott felkelőket Santiago *El Vivac* nevű polgári börtönébe szállították, nem pedig a Moncada laktanyába, ahol valószínűleg végeztek volna velük. Serantes közbenjárása – és az általános felháborodás – valószínűleg megmentette az életüket. Ennek történelmi jelentőségét akkor nyilvánvalóan nem ismerte fel egyik szereplő sem, azóta viszont tudjuk, hogy ez sorsdöntő lépés volt az érsek részéről.

¹⁹ Juanita CASTRO: *Fidel Castro magánélete*, Budapest, Duna International, 2010, 83.

²⁰ Enrique Pérez Serantes: „Paz a los muertos”. In *La Voz de la Iglesia en Cuba (100 Documentos Episcopales)*, 18., palabranueva.net/documentos-del-siglo-xx/, letöltve: 2021.01.10.

²¹ Enrique PÉREZ SERANTES: „Carta al Coronel Del Río Chaviano”. In *La Voz de la Iglesia en Cuba (100 Documentos Episcopales)*, 19., palabranueva.net/documentos-del-siglo-xx/, letöltve: 2021.01.10.

²² „Nagy Kő”: A Sierra Maestra hegység egyik csúcsa.

A bíboros homloka

A Moncada laktanya elleni akció váratlanul érte a Batista-kormányt. Az ország második legnagyobb katonai bázisát ért támadás azt a látszatot keltette, hogy jelentős erők mozdultak meg. Ha pedig egy ilyen eset megtörténhetett, akkor azt komolyan kellett venni. Az addig viszonylag enyhe diktatúra – szabadon működhetek a politikai pártok, nem üldöztek kimondottan egyetlen társadalmi csoportot sem, a sajtót nem korlátozták – agresszívan reagált. Sajtócenzúrát vezettek be, számos embert tartóztattak le, és lázas kutatás indult a lehetséges felkelők ellen, ami a katolikus egyházat sem kerülte el.

1953 szeptemberében komoly botrány szele érintette meg a Batista-kormányt. A felzúdulást a *Time* magazin 1953. szeptember 7-i számában megjelent „A bíboros homloka”²³ című cikk váltotta ki. Az írás egy különös incidensről számolt be, amelynek elszenvedője Havanna érseke, Manuel Arteaga bíboros volt. A cikk szerint „Batista propagandaminisztériuma” nem sokkal korábban közleményt adott ki arról, hogy a hetvenhárom éves főpapot baleset érte az *Avenida del Puertón* lévő palotájának szobájában. A hivatalos változat szerint Arteaga elesett, és az ennek következtében a fején keletkezett sebet húsz öltéssel kellett összevarrni a *Centro Médico Quirúrgico* kórház baleseti sebészetén. Ezt a verziót hozta le szűkszavúan a kubai sajtó, például a *Bohemia* hetilap is. Nem tehettek mást, mivel a cenzúra miatt nem adhattak hangot esetleges kételyeknek. Nem úgy a kubai emberek. A lakosságot és az emigráns kubaiakat nem győzte meg ez a magyarázat, és pletykák kaptak lábra arról, hogy mi történhetett valójában. Azt beszélték, hogy a Moncada laktanya elleni sikertelen támadást követően lázas kutatás kezdődött Havannában a Batista-ellenes elemek után. A nyomozók egy fülesnek utánajárva szállták meg a bíboros palotáját, akiről azt gyanították, hogy menekülő felkelőket bújtat. Arteaga lefekvéshez készülődött, és el akarta küldeni a rendőröket. Ők azonban be akartak menni a bíboros magánlakosztályába, dulakodás kezdődött, és az egyik rendőr puskatussal megütötte a főpap fejét. Miután senkit nem találtak a palotában, a rendőrök sietve kórházba vitték Arteagát, és igyekeztek elejét venni a botránynak. Ebben úgy tűnt, hogy a bíboros is partner volt, mivel nem sokkal az incidens után egy magánszer-tartáson személyesen bérmálta Batista legidősebb fiát.²⁴ Az eset az Egyesült Államok diplomáciai képviselőjének is felkeltette a figyelmét. Egy táviratban azt írták, hogy „egy rendszerint megbízható rendőrségi forrásból” arról értesültek, hogy a Katonai Hírszerző Szolgálat (*Servicio de Inteligencia Militar*, SIM) és a rendőrség ügynökei hatoltak be az érseki palotába, hogy egy állítólagosan ott bújtatott ellenzéki személy után kutassanak. A bíboros ellenállt a házkutatásnak, és a forrás szerint úgy megütötték a fejét, hogy húsz öltéssel kellett összevarrni. A nagykövetségi távirat szerint „ha ez igaz,” az „példa nélküli tiszteletlanségről tanúskodik egy főpap iránt a hagyományosan katolikus országban.” Ennek fényében, jegyzi meg az amerikai

²³ „Cuba: The Cardinal’s Forehead”. *Time*, Vol. LXI., 1953.09.07., 38.

²⁴ Uo.

távirat, figyelemreméltó az a hírverés, amit annak csaptak, hogy egy magánszertartás keretében maga a bíboros bérmalta Batista fiát.²⁵

Az incidensből komoly botrány lett, ami zavarba is hozta a Batista-kormányt. A kármentés Ramón Vasconcelosra,²⁶ az *Alerta* újságírójára hárult, aki 1953. szeptember 1-én a Batista-párti újságban írt az esetről. Kijelentette, hogy „nem katolikus és nem kormányzati elemek” sugallták a fegyveres erők érintettségét a bíboros sérülésével kapcsolatban. Úgy vélte, hogy ezek az erők megosztottságot akartak generálni a kormány és a lakosság katolikus tagjai között. A vezércikk valószínűleg központi ihletésre született. Nyíltan ugyan nem mondta ki, de egyértelműen arra célzott, hogy a kommunisták terjeszthették azt, hogy a rendőrségnek köze volt a bíboros sérüléséhez. Így fogalmazott: „Csak azok lehetnek érdekeltek az egyházi hierarchia tekintélyének csökkentésében annak legmagasabb rangú képviselőjén keresztül, és akarhatják felvetni a kormány felelősségét, hogy olyan konfliktust szítsanak [közöttük], amely nem előnyös sem a kormánynak, sem a katolikusoknak, akik nem hisznek sem a katolikusokban, sem a kormányban, és ugyanolyan ádázul gyűlölik mindkettőt.” Amikor az eset után az ország másik egyházi főméltósága, Santiago érseke, Pérez Serantes egy vallási eseményre Mexikóba utazott, sokakban még az is felmerült, hogy nem tér vissza Kubába. Olyan vízumot igényelt, amely az Egyesült Államokba is érvényes volt. Az amerikai diplomaták ezzel kapcsolatban megjegyezték, hogy ha a kubai főpap jelentős időt Kubán kívül töltene, akkor a kormánynak olyan kellemetlen vádakkal kellene szembenéznie, hogy ez a katolikus ország még a papi hierarchia legfelső szintjein lévőket sem tudja megvédeni az elnyomástól.²⁷

Első hatalomra kerülésének²⁸ 20. évfordulóján tartott, 1953. szeptemberi évértékelő beszédében maga Batista is megszólalt az ügyben. Ő is a kommunisták jelentette veszélyről beszélt. A *Time* írását „alattomos propagandának” nevezte, és azzal vádolta az amerikai lapot, hogy cikkét „kubai emigránsoktól” származó információkra alapozta. Megemlítette Vasconcelos cikkét is, és annak sugalmazásával egyetértve arról beszélt, hogy a vizsálysztás „a kubai kommunizmus első számú célja.”

²⁵ U.S. Embassy Havana, Despatch 344, Aug. 28., 1953, 737.00(W)/8-2853, forrás: latinamericanstudies.org/embassy/R5-344-8-28-1953.pdf, letöltve: 2020.11.19.

²⁶ Ramón Vasconcelos Maragliano (1890–1965), kubai politikus és újságíró. Vasconcelos a politikai karrierjét a Liberális Pártban kezdte, aminek 1930 és 1940 között az elnöke is volt. 1942-ben Batista első elnöksége idején oktatási miniszteri posztot töltött be. Bár az Autentikus Párt éles bírálója volt, Carlos Prío Socarrás autentikus kormányzása idején mégis tárcanélküli miniszter lett. Később átlépett az Ortodox Pártba, megalapította az *Alerta* című újságot. Az 1952-es puccsot követően újságjával együtt újra beállt Batista mögé, és 1954 és 1958 között kommunikációs miniszter volt. 1957-ben miniszterként jóváhagyta a rádió- és televízióadások előzetes cenzúráját. A forradalom győzelme után elhagyta az országot, de 1964-ben visszatért, és Havannában hunyt el 1965-ben.

²⁷ U.S. Embassy Havana, Despatch 363, Sept. 4, 1953, 737.008(W)/9-453, forrás: latinamericanstudies.org/embassy/R5-363-9-4-1953.pdf, letöltve: 2020.11.20.

²⁸ Batista 1933-ban a Gerardo Machado diktatúrája elleni katonai felkelés, az ún. őrmesterek lázadása vezetőjeként emelkedett fel, és lett egyik napról a másikra őrmesterből a kubai hadsereg főparancsnoka.

Ezzel gyakorlatilag összemosta a Prío vezette emigránsokat és a kommunistákat, mint akik felelősek a bíborost ért „szerencsétlen baleset” kormányra kenéséért.

1953. szeptember 8-i pásztorlevelében maga a bíboros semmisítette meg a balesetről szóló narratívát. A levelet alapvetően azért írta, hogy tájékoztassa a híveket, hogy orvosai rendelkezéseinek megfelelően Rómába utazik pihenni. Ugyanakkor utalt a balesetét övező pletykákra is, viszont immáron „köztörvényes bűncselekmény-kísérletről” beszélt, aminek „elkövetőit nem ismeri, de már megbocsátott nekik.” A látványos különbség a Batista-féle „szerencsétlen baleset” és a bíboros „köztörvényes bűncselekmény-kísérlet” magyarázata között újabb nyilatkozatok és információkat eredményezett. Az információs (tájékoztatási) miniszter kijelentette, hogy a bíboros által saját kezűleg aláírt jegyzőkönyv szerint a főpap azt mondta a nyomozóknak, hogy rosszul lett és ezért esett el, így tehát a sérülése egyszerű balesetnek minősül. Ugyanakkor a bíboros személyi titkára azt nyilatkozta, hogy három férfi hatolt be titokban a bíboros rezidenciájának magánszobáiba, ahol a főpaptól pisztolyokkal 45000 peso egyházi pénzt követeltek „politikai célokra.” A titkár azt is elmondta, hogy a bíboros kiabálását hallva munkatársai a segítségére siettek, ám mire a rendőrség megérkezett, a támadók elmenekültek, előtte azonban egy pisztolymarkolattal fejbe verték a főpapot. Az is szemet szúrhatott, hogy a titkár tájékoztatása szerint a bíboros „hónapokig fog Rómában pihenni,” a bíboros viszont a pásztorlevélben azt írta, hogy „hamarosan visszatér.” Az amerikaiak információi szerint római utazása előtt Arteaga az eredeti tervekkel szemben lebeszélte Serantest arról, hogy vele menjen Rómába, mert úgy vélte, ebben a kényes helyzetben rossz érzéseket keltett volna, ha mindkét főpap hosszabb időre elhagyja az országot.²⁹ Az amerikai nagykövetség az egymásnak ellentmondó nyilatkozatokból azt a következtetést vonta le, hogy a bíboros sérülése nem baleset következménye volt, és nagyfokú igyekezet látszik a történetek eltussolására. Szerintük a bíboros által aláírt jegyzőkönyv vagy hamis lehetett, vagy fizikai kényszer hatására született. Bárhogy is történt, az eset balesetnek való beállítása totális kudarcba fulladt, vonták le a következtetést. Azt valószínűsítették, hogy a bíboros Batista szeptember 4-i beszéde után gondolhatta meg magát. Nem volt már hajlandó asszisztálni a történetek teljes eltussolásához, és Batista szavainak szándékosan ellentmondva kezdett fegyveres bűnözők támadásáról beszélni, hogy így jelezze, nem igaz a kormány által képviselt „hivatalos verzió.” Ezt a gyanút erősítette az is, hogy hetekkel az eset után állt elő a történetek új magyarázatával.³⁰

Mindazonáltal nem Arteaga volt az egyetlen egyházi személy, akit atrocitások értek Batista erőszak szervezetei részéről. Egy amerikai kongresszusi vizsgálóbizottság a forradalom győzelme után több papot is meghallgatott, akik súlyos visszaélésekről számoltak be. A Camagüey tartományban szolgáló, a Batista-rendszert több alkalommal nyilvánosan bíráló Eduardo Aguirre atyát a helyi laktanya had-

²⁹ U.S. Embassy Havana, Despatch 412, Sept. 18, 1953, 737.00(W)/9-1853, forrás: latinamericanstudies.org/embassy/R5-412-9-18-1953.pdf, letöltve: 2020.II.22.

³⁰ Department of State Memorandum, Sept. 9, 1953, 837.413/9-953, forrás: latinamericanstudies.org/embassy/R30-377-9-9-1953.pdf, letöltve: 2020.II.22.

nagya fenyegette. Az eset odáig fajult, hogy a pap 1955 augusztusában püspöke tanácsára az Egyesült Államokba menekült.³¹ Egy másik papnak, Rosario Maximiliano Péreznek korábbról eredt a Batista iránti ellenszenv. Apja egy Batista-ellenes mozgalom tagja volt még az 1940-es választások idején, és emiatt egy rendőrséghez köthető személy meggyilkolta. Ezért Pérez az 1950-es években belépett a Július 26-a Mozgalomba,³² és saját bevallása szerint mindent megtett a Batista-rendszer bukásáért, még az életét is kockáztatta e cél érdekében. Állandó megfigyelés alatt tartották, a rendőrség zaklatta a hűgát, a sógorát és három bátyját, többüket meg is kínozták.³³ Juan Ramón O’Farrill atya Batistával szembeni ellenérzései is 1933-ig nyúltak vissza. Úgy vélte, Batista kétszer is „árulást” követett el. Először 1933-ban, még őrmesterként, amikor eltávolította a hivatásos tiszteket, majd 1952-ben, amikor „egy csoport korrump katona” élére állt, és a demokráciát megdöntve „Latin-Amerika legrosszabb diktatúráját” vezette be. Ő is aktívan részt vett az ellenállási mozgalomban, amiért a rendőrség letartóztatta, meg is verték, és csak Arteaga bíboros közbenjárására engedték szabadon. A fogva tartás során elszenvedett sérüléseit Kanadában kezelték.³⁴

Papok a gerillák között

A Moncada laktanya elleni sikertelen támadás után a túlélőket – köztük Fidel és Raúl Castrót – börtönbüntetésre ítélték, majd miután 1955-ben nemzetközi nyomásra amnesztiában részesültek, Mexikóban készültek fel a forradalom második felvonására. 1956. december 2-án több mint nyolcvan bajtársukkal a *Granma* nevű hajó fedélzetén megérkeztek Kubába, hogy a Sierra Maestra hegyeiből gerillaháborút indítsanak a diktatúra ellen. Bár a hadsereg napokkal a partraszállás után rajtuk ütött, az expedíció vezetői túléltek a támadást, a hegyekbe menekültek, és 1957 elején fegyveres harcba kezdtek. A kibontakozó forradalmat a katolikusok sem ignorálhatták. Számos hivatásos egyházi személy, laikus aktivista és egyszerű hívő segítette különböző mértékben és módon a forradalmi mozgalmat. Ez nem volt

³¹ *Communist Threat to the United States Through The Caribbean: U.S. Senate Subcommittee to Investigate the Administration of the Internal Security Act and Other Internal Security Laws, of the Committee on the Judiciary. May 3, 1960, Testimony of Rev. Father Eduardo Aguirre.* forrás: latinamericanstudies.org/us-cuba/eduardo-aguirre.htm, letöltve: 2020.II.22.

³² A Fidel Castro vezette mozgalmat a Moncada laktanya 1953-as megtámadásának dátuma után keresztelték el Július 26-a Mozgalomnak.

³³ *Communist Threat to the United States Through The Caribbean: U.S. Senate Subcommittee to Investigate the Administration of the Internal Security Act and Other Internal Security Laws, of the Committee on the Judiciary. May 3, 1960, Testimony of Rev. Father Rosario Maximiliano Pérez (Through an Interpreter),* forrás: latinamericanstudies.org/us-cuba/maxilliano-perez.htm, letöltve: 2020.II.22.

³⁴ *Communist Threat to the United States Through The Caribbean: U.S. Senate Subcommittee to Investigate the Administration of the Internal Security Act and Other Internal Security Laws, of the Committee on the Judiciary. May 4, 1960, Testimony of Rev. Father Juan Ramon O’Farril (Through an Interpreter),* forrás: latinamericanstudies.org/us-cuba/ramon-ofarril.htm, letöltve: 2020.II.22.

véletlen. A Július 26-a Mozgalom nem volt egyház- vagy vallásellenes szervezet. A mozgalom városi szárnyát vezető Frank País³⁵ apja például protestáns lelképásztorként a Santiago de Cuba-i Első Baptista Egyház egyik alapítója volt. País maga is aktív vallásgyakorló volt, és a baptista egyház vasárnapi iskolájában is tanított. Az ellenállási mozgalom másik pillérének számító szervezet, a Forradalmi Diákdirektórium (*Directorio Revolucionario Estudiantil*, DRE) vezetője, José Antonio Echeverría szintén gyakorló katolikus volt, akinek végrendeletében egy ima is szerepelt.³⁶ Miután 1957. március 13-án az Elnöki Palota ostroma során életét veszítette, néhány pap tüntetőleg az ő tiszteletére tartott nyilvános miséket.³⁷

A fegyveres felkelésben részt vevő papok közül Guillermo Sardiñas atya volt a legismertebb, aki 1957 nyarán püspöke, valamint Serantes és Arteaga érsekek engedélyével elhagyta a Fenyők szigetén³⁸ lévő parókiáját, és tábori lelkészként csatlakozott a Sierra Maestrában harcoló gerillákhoz. Ő maga nem vett részt a harcokban, de a csapattal élt, keresztelőket celebrált, feladta az utolsó kenetet, és jelen volt a kivégzésekénél.³⁹ A gerillamozgalomban betöltött szerepéért a forradalom győzelme után megkapta a Felkelő Hadseregben a legmagasabbnak számító *comandante*⁴⁰ rangot, és a gerillák olajzöld egyenruháját hordta. Ángel Rivas atya is tábori lelkészként szolgált a Második Nyugati Fronton. Cipriano Cabero a Juan Almeida⁴¹ parancsnoksága alatt álló egységnél töltötte be ugyanezt a posztot. Lucas Iruretagoyena ferences szerzetes Raúl Castro csapatában szolgált a *Sierra Cristalban*.⁴² Orientében rajtuk kívül Francisco Beristaín és Jorge Bez Chabebe atyák támogatták még aktívan a gerillákat. Utóbbi rádióműsorában kódolt üzeneteket továbbított Raúl Castro hadosztályának. Manzanillóban Antonio Albizu atya segítette a Sierra Maestrával összeköttetést biztosító futárokat. A havannai Kolumbusz temető káplánja, Moisés Arrechea önkénteseket toborzott a gerillák soraiba. Szintén Havannában Eduardo Boza Masvidal atya fidelistákat bújtatott. A fentebb már említett Juan Ramón O’Farrill atya az 1952-ben Batista által megbuktatott Prío elnök ellenállási mozgalmához csatlakozott 1956-ban, de támogatta Fidel Castro mozgalmát is.

³⁵ Frank Paíst a rendőrség 1957. július 30-án tűzharcban agyonlőtte Santiago de Cubában. Ő lett a Július 26-a Mozgalom egyik legnagyobb mártírja.

³⁶ BETTO: i. m. 88.

³⁷ Alfred L. PADULA: *The Fall of Bourgeoisie: Cuba, 1959–1961*. University of Southern Maine, 1974. II., digitalcommons.usm.maine.edu/facbooks/556/, letöltve: 2021.08.26., 434.

³⁸ Isla de Pinos: Kubához tartozó sziget, a fősziget nyugati felétől délre. Ma Ifjúság-szigetnek (*Isla de la Juventud*) hívják.

³⁹ A gerillaháború során történt kivégzések körülményeiről részletesen beszámol Che Guevara a *Fejezetek a forradalmi háború történetéből* (magyar nyelven: Ernesto Che GUEVARA: *Fejezetek a forradalmi háború történetéből: Visszaemlékezések*, Budapest, magánkiadás, Z-könyvek, 2017) című visszaemlékezésében.

⁴⁰ Parancsnok.

⁴¹ Juan Almeida Bosque (1927–2009): a felkelő hadsereg egyik parancsnoka. Már a kezdetektől részt vett Fidel Castro mozgalmában, ott volt a Moncada ostrománál és a Granma partraszállásánál is. A forradalom győzelme után a Kubai Kommunista Párt egyik jelentős alakja lett. 2009-ben hunyt el.

⁴² Hegység Santiago de Cubától északra.

Később Miami-ban kapcsolódott be az ellenállási mozgalom szervezésébe.⁴³ A sajtóban is voltak megnyilvánulásai annak, hogy a katolikus papság egy része támogatja a forradalom ügyét. A ferencesek 1955-ben alapított *La Quincena* című, kéthetente megjelenő lapja nyíltan kiállt a forradalom mellett. Az újság szerkesztője, Ignacio Biaín José Antonio Echeverría gyóntatópapja volt.⁴⁴

A katolikus egyház reakciója a fegyveres felkelésre

A Batista-diktatúrával szembeni ellenállás 1957–1958-ban jelentős fegyveres felkeléssé nőtte ki magát. A Fidel Castro vezette gerillafront 1958 második feléig elsősorban a Sierra Maestra hegyei között harcolt a hadsereggel, de közben szabotázsakciókkal kibontakozott a városi ellenállás is Santiago de Cubában, Havannában és más városokban. A gerillák a diktatúra felszámolása mellett szociális célokat is megfogalmaztak, amelyekkel orvosolni kívánták a szélsőségesen egyenlőtlen társadalmi viszonyokat. Munkahelyteremtést, iparosítást, az írástudatlanság felszámolását és földreformot szorgalmaztak.⁴⁵ A láthatatlan ellenséggel való harc fokozta a kormányzati elnyomást. Batista erőszakos szervezetei kegyetlen módszerekkel igyekeztek megfélemlíteni a lakosságot, hogy az ne támogassa a felkelőket. Ez az erőszakos fellépés nem kímélte a katolikus aktivistákat sem. A kudarcba fulladt 1958. áprilisi általános sztrájk idején negyven fiatal gyilkolt meg Havanna körzetében, köztük katolikus ifjúsági vezetőket. Az *Acción Católica* tagjait, Luis Morales Musteliert, Juan Fernandy Duquet és Siro Hidalgo Fernándezet az otthonaikból hurcolta el a rendőrség.⁴⁶ A sztrájk idején ölték meg az „*El Curitának*”⁴⁷ becézett Sergio González katolikus munkásvezetőt is, aki korábban több szabotázsakciót irányított. Az egyik leghírhedtebb incidens az *Agrupación Católica Universitaria* négy tagjának agyonlövése volt, akik éppen Orientébe tartottak, hogy csatlakozzanak a felkelőkhöz.⁴⁸

Azonban annak ellenére, hogy katolikus egyházi személyek, laikus aktivisták és egyszerű hívek nagy számban kapcsolódtak be az ellenállásba és estek áldozatok a kormányzati megtorlásoknak, a katolikus egyház felső vezetése vonakodott megszólalni, még inkább állást foglalni az ügyben. Egyes vélekedések szerint az idős Arteaga bíborosnak már nem volt ereje ellenállni Batistának. Tény azonban, hogy a kubai egyház vezetésében többen úgy vélték, hogy nem volna helyes, ha az egyház belefolyna a politikába. Erre hivatkozva olykor még szimbolikus gesztusokat is elutasítottak. John J. Kelly, az *Universidad de Santo Tomás de Villanueva*

⁴³ PADULA: i. m. 432–433.

⁴⁴ PADULA: i. m. 434.

⁴⁵ „Sierra Maestra Manifiesto”. In Rolando E. BONACHEA – Nelson P. VALDÉS (szerk.): *Revolutionary Struggle 1947–1958: Volume 1 of the Selected Works of Fidel Castro*, Cambridge–London, The MIT Press, 1972, 343–348.

⁴⁶ „Raiders in Cuba Blast Arms Dump”. *The New York Times*, Vol. CVII., 1958.04.12., I., 9.

⁴⁷ Papocska.

⁴⁸ PADULA: i. m. 435.

katolikus egyetem amerikai rektora például nem volt hajlandó szolidaritásból bezárni az intézményt, amikor Batista az összes állami egyetemet bezáratta, pedig a saját diákjai is áldozatul estek a kormányzati represszióknak.⁴⁹ Ahogy korábban, úgy most is Serantes és a keleti régió más püspökei szorgalmazták határozottabb fellépést, és lemondásra akarták felszólítani Batistát, Arteaga és a mellette álló püspökök viszont inkább békülékenyebb hangot kívántak megütni. Mivel Arteaga sokáig nem volt hajlandó megszólalni, Serantes magához ragadta a kezdeményezést, és 1957. május 31-én kiadott egy körlevelet, amelyben azt írta, eddig várták, hogy a „terrornak és az erőszaknak véget vessenek a kormány és az ellenzék jóérezsű tagjai, és a válság békésen rendeződjön, most azonban úgy érzik, hogy tovább nem maradhatnak csöndben.” Felszólította a kormányt és az ellenzéket, hogy szüntessék be a háborúskodást, és elrendelte, hogy egyházmegyéje összes templomában tartsanak rendkívüli miséket a békéért. Bár a körlevelet úgy fogalmazták meg, hogy az mindkét felet egyaránt felelőssé tegye a kialakult helyzetért, a „megtorlások” emlegetése finom utalás volt a kormányzat brutális válaszlépéseire.⁵⁰ A nyilatkozat lépésre kényszerítette Arteagát, aki 1957. június 5-én szintén kiadott egy nyilatkozatot, amelyben kijelentette, hogy az egyháznak ugyan felettel kell állnia minden politikai csatározásnak, ebben a helyzetben mégsem maradhat közömbös. Úgy vélte, hogy „az erőszak nem vezet sehova,” és minden kubainak fel kell tennie magának a kérdést, hogy „a béke vagy az önpusztítás vezet-e a jelenlegi helyzet megoldásához.” Végezetül ő is imára szólította fel a kubaiakat „a vágyott béke és harmónia” elérésének érdekében.⁵¹ A közös fellépésre azonban még több mint fél évig, 1958 februárjáig kellett várni. Ezúttal is Serantes volt az, aki találkozóra hívta a püspököket Santiagóba, hogy közös nyilatkozatot fogalmazzanak meg. Serantes, Alberto Martín (Matanzas) és Evelio Díaz (Pinar del Río) azt szerették volna, ha az egyházi hierarchia lemondásra szólítaná fel Batistát, míg Arteaga, Eduardo Martínez (Cienfuegos), Carlos Ríu (Camagüey) és Alfredo Müller y San Martín segédpüspök elleneztek ezt, vagy úgy vélekedtek, hogy az egyháznak nem tiszte, hogy beleszóljon a politikába.⁵² Az utóbbi álláspont győzött, és a közös nyilatkozatban a püspökök újfent az érintett felek megnevezése nélkül, csupán a vérontás beszüntetésére szólítottak fel, és – a realitásokat teljesen figyelmen kívül hagyva – nemzeti egységkormány létrehozását szorgalmazták, hogy az ország visszatérhessen „a normális politikai viszonyokhoz.”⁵³ Ezt követően nem is szólalt meg közösen a kubai katolikus egyház vezetése, egyéni megszólalások voltak csupán. Alberto Martín a saját maga nevében szólította fel az elnököt lemondásra, Eduardo Boza-Masvidal segédpüspök pedig levélben tiltakozott Batistánál az 1958. áprilisi sztrájkot követő

⁴⁹ KIRK: i. m. 50.

⁵⁰ R. Hart PHILLIPS: „Archbishop in Cuba Asks End of Terror”. *The New York Times*, Vol. CVI., 1957.06.01., I., 8.

⁵¹ „Cardinal Asks Peace”. *The New York Times*, Vol. CVI., 1957.06.07., 12.

⁵² PADULA: i. m. 436.

⁵³ „Exhortación del episcopado en favor de la paz”. In *La Voz de la Iglesia en Cuba (100 Documentos Episcopales)*, 23., palabranueva.net/documentos-del-siglo-xx/, letöltve: 2021.01.10.

leszámolások miatt.⁵⁴ Serantes is több körlevelet adott ki a következő hónapokban. Ezekben rendre az ellenségeskedés beszüntetésére kérte a szembenálló feleket, és testvérharcról beszélt. Bár nem foglalt állást, azért érezte, hogy azoktól várja a béke irányába tett legnagyobb lépéseket, akik „a hatalom gyepőlóját a kezükben tartják.”⁵⁵ Igyekezett az érzelmekre is hatni, amikor úgy fogalmazott, hogy „csak a legnemesebbek, legnagyobblelkűbbek és leghazafiasabbak tudják értékelni az igazságot, valamint a hazafias és keresztény szellemiséget,”⁵⁶ illetve, amikor kijelentette, hogy „Istent nap mint nap sérti azon parancsolatának megszegése, miszerint az embereknek úgy kell szeretniük felebarátaikat, mint saját magukat.”⁵⁷ 1958. október 7-i körlevelében már egyértelműbben a hatalom felelősségét firtatta, amikor hangot adott iszonyatának amiatt, hogy a katonák egy forradalmár holttestét hurcolták végig a városon. Önkritikusan megjegyezte, hogy eddig óvatosan fogalmaztak, de ilyen kegyetlenség láttán belátja, hogy keményebb hangnemre van szükség.⁵⁸ Az 1958-as karácsonyi üzenetében ennek megfelelően drámai hangon festette le a Kuba keleti részén uralkodó állapotokat. Egyre fokozódó harcokról, egyre több halottról, egyre nagyobb pusztításról, az éhhalál szélére jutott gyerekekről beszélt. Állást ezúttal sem foglalt, de – mintegy figyelmeztetésként – megjegyezte, hogy a harcosok száma egyre nő, és egyre jobb fegyverekkel harcolnak.⁵⁹ Mindeközben 1958. december 25-én Havannában Arteaga bíboros és kísérete Batista társaságában részt vett a hatalmas Krisztus-szobor felavatásán.⁶⁰ Serantes jóslata azonban beigazolódtott, a Batista-rendszer sorsa addigra megpecsételődött. A körlevél kiadása után egy héttel, 1958. december 31-én Batista elmenekült az országból. A háború véget ért.

Az egyházi hierarchia örömmel, de legalábbis készségesen fogadta az új rendszert.⁶¹ Pérez Serantes 1959. január 3-i *Vida Nueva*⁶² című körlevelében méltató hangon szólt Fidel Castróról, és üdvözölte őt és a forradalmát.⁶³ Akkor is mellette állt, amikor Castro Santiagóban bejelentette a győzelmet, Arteaga bíboros pedig keblére ölelte a Havannába érkező gerillavezért. Castro is tett gesztusokat, például ellá-

⁵⁴ PADULA: i. m. 436.

⁵⁵ Enrique Pérez Serantes: „Queremos la paz”. In *La Voz de la Iglesia en Cuba (100 Documentos Episcopales)*, 24., palabranueva.net/documentos-del-siglo-xx/, letöltve: 2021.01.10.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ Enrique Pérez Serantes: „Invoquemos al Señor”. In *La Voz de la Iglesia en Cuba (100 Documentos Episcopales)*, 27–28., palabranueva.net/documentos-del-siglo-xx/, letöltve: 2021.01.10.

⁵⁸ Enrique Pérez Serantes: „Paseo Macabro”. In *La Voz de la Iglesia en Cuba (100 Documentos Episcopales)*, 29–30., palabranueva.net/documentos-del-siglo-xx/, letöltve: 2021.01.10.

⁵⁹ Enrique Pérez Serantes: „Basta de guerra”. In *La Voz de la Iglesia en Cuba (100 Documentos Episcopales)*, 31–33., palabranueva.net/documentos-del-siglo-xx/, letöltve: 2021.01.10.

⁶⁰ Mario CREMATA FERRÁN: „Medio siglo del Cristo de la Habana”. Forrás: juventudrebelde.cu/cuba/2009-01-17/medio-siglo-del-cristo-de-la-habana, 2009.01.17., letöltve: 2021.08.31.

⁶¹ Azért nem mindenki volt elégedett a dolgok illetén fordulataival: Eduardo Martínez, Cienfuegos püspöke Batista bukása után a diktátorral való szoros kapcsolata miatt szintén elmenekült az országból. „Új élet”.

⁶² A *Vida Nueva*éről és keletkezésének körülményeiről bővebben: HORVÁTH Emőke: „La iglesia católica cubana y el estado en 1959 según la circular Vida Nueva”. *Acta Hispanica*, Vol. XIX., 2014, 27–37.

toztatott a *Colegio de Belén*be, ahol megcsókolta a jezsuita iskola zászlaját. A jó viszony azonban nem tartott sokáig: mint már nem először a történelemben, a lassacskán kommunista befolyás alá kerülő forradalmi vezetés és a katolikus egyház a lelkek feletti ellenőrzés, az ifjúság nevelése miatt került összetűzésbe.⁶⁴ Új korszak kezdődött, mind Kuba, mind a kubai katolikus egyház történetében.

Összegzés

A katolikus egyház mindig is hagyományosan gyengébb volt Kubában, mint Latin-Amerika más országaiban, a 20. század első felében azonban jelentős lépések történtek a megerősítésére. A katolikusok nagy befolyást szereztek az ifjúság oktatásában, komoly laikus tömegszervezetek alakultak, és Manuel Arteaga személyében a szigetország története során először kubai bíborosa is lett a katolikus egyháznak. Mindazonáltal a kubai katolikus hierarchiát gyakorta érték olyan vádak, hogy túl jó viszont ápol a mindenkori hatalommal, és ezért a jó viszonyért cserébe lemond arról, hogy a szegény vidéki lakosság helyzetének javítását számon kérje az ország vezetésén. Az 1952-es Batista-puccsot – az ország számos más társadalmi rétegéhez hasonlóan – a katolikus egyház sem fogadta kitörő örömmel, de kényszerűségből kiegyeztek a változásokkal. A Moncada laktanya 1953-as megtámadása után azonban az addigi puha diktatúra egyre keményebbé vált. Az ostrom utáni megtorlások megszólalásra készítették Enrique Pérez Serantest, Santiago de Cuba érsekét, aki határozott fellépésével megóvta a túlélők – köztük Fidel Castro – életét. A Batista-diktatúra repressziója azonban nem kerülte el a katolikus egyházat sem. A Manuel Arteagát ért támadás azt is megmutatta, hogy nem is kell ténylegesen részt venni a diktatúra elleni szervezkedésekben ahhoz, hogy valakit elérjenek Batista erőszakszervezeteinek kezei. Egyúttal intő jelként szolgált a kubaiak számára, hogy még a katolikus egyház felső vezetése sem érezheti magát biztonságban. Dilemma elé állította a bíborost is, aki ugyan nem hagyta teljesen eltussolni a történeteket, ám nyíltan nem mert vagy nem akart szembeszállni Batistával. A forradalmi harcok kibontakozása 1956-57-től színvallásra készítette a kubai katolikusokat is, akik közül számos pap, laikus aktivista és egyszerű hívő kapcsolódott be valamilyen módon az ellenállási mozgalomba. Bár a hívek ezt többnyire megtették, a püspökök nem tudtak megegyezni abban, hogy közös álláspontra helyezkedjenek és állást foglaljanak a konfliktusban. Arteaga és támogatói a békülékeny hangnem hívei voltak, ám a megbékélésre, így például a „nemzeti egységkormány” alakítására tett javaslataik minden reális alapot nélkülöztek. Pérez Serantes rendszeresen megszólalt, és elítélte az orientei vérontást, ám annak kimondásáig ő sem jutott el, hogy Batista távozása jelenthet megoldást a kialakult helyzetre, mint ahogy ezt

⁶⁴ A témáról bővebben: HORVÁTH Emőke: „A katolikusok és a »szakállasok«: Kuba, 1959”. In BUBNÓ Hedvig – HORVÁTH Emőke – SZELJAK György (szerk.): *Mítosz, vallás és egyház Latin-Amerikában*, Budapest, KRE–L’Harmattan, 2016, 271–293.

megettette például Alberto Martín, Matanzas püspöke. Ezenkívül említésre méltó az is, hogy a katolikus hierarchia megszólalásaiban egyetlen alkalommal sem esett szó azokról a súlyos szociális problémákról, amelyek a diktatúra elleni harc mellett a forradalom tüzét szították. Megszólalásaikban úgy beszéltek a háborúról, mintha az értelmetlen háborúskodás lenne. Annak ellenére nem emelték fel szavukat a társadalmi egyenlőtlenségek ellen, hogy ennek szükségességét még a többnyire jómódú fiatalokból álló *Agrupación Católica Universitaria* is felismerte, amikor az 1958-as *¿Por qué la reforma agraria?*⁶⁵ című kiáltványában a gerillákhoz hasonlóan földreformot szorgalmazott.⁶⁶ Összességében elmondható tehát, hogy a kubai katolikus egyház viszonya nemcsak a Batista-rendszerrel, de önmagával is ellentmondásos volt ebben az időszakban.

Bibliográfia

Monográfiák, tanulmányok

- F. BETTO: *Fidel és a vallás*, h. n., Kossuth, 1985
- J. CASTRO: *Fidel Castro magánélete*, Budapest, Duna International, 2010
- M. E. CRAHAN: „Catholicism in Cuba”. *Cuban Studies*, Vol. 19., 1989, 3–24.
- J. I. GOLDENZIEL: *Sanctioning Faith: Religion, State, and U.S.–Cuban Relations*. scholar.harvard.edu/files/jill/files/goldenziel_sanctioning_faith_2009_1_1.pdf, letöltve: 2020. II. 13.
- J. HOLBROOK: *The Church in Cuba: 1952–1959: Ambivalence Between Regime and Revolution*. academia.edu/1333622/The_Catholic_Church_in_Cuba_1959_62_The_Clash_of_Ideologies, letöltve: 2020.10.30.
- HORVÁTH E.: „La iglesia católica cubana y el estado en 1959 según la circular Vida Nueva”. *Acta Hispanica*, Vol. XIX., 2014, 27–37. doi.org/10.14232/acta-hisp.2014.19.27-37
- HORVÁTH E.: „A katolikusok és a »szakállasok«: Kuba, 1959”. In BUBNÓ Hedvig – HORVÁTH Emőke – SZELJAK György (szerk.): *Mítosz, vallás és egyház Latin-Amerikában*. Budapest, KRE–L’Harmattan, 2016, 271–293.
- J. M. KIRK: *Between God and the Party: Religion and Politics in Revolutionary Cuba*, Tampa, University of South Florida Press, 1989.
- A. MONTENEGRO GONZÁLEZ: „Historia e historiografía de la Iglesia en Cuba (1953–1958)”. *Anuario de Historia de la Iglesia*; Vol 17, (Year 2008). revistas.unav.edu/index.php/anuario-de-historia-iglesia/article/view/9962, letöltve: 2021.08.20.
- A. L. PADULA: *The Fall of Bourgeoisie: Cuba, 1959–1961*. University of Southern Maine, 1974.II., digitalcommons.usm.maine.edu/facbooks/556/, letöltve: 2021.08.26.

⁶⁵ Körülbelül: „Mi szükség az agrárreformra?”

⁶⁶ PADULA: i. m. 427.

- L. SCHOULTZ: *That Infernal Little Cuban Republic: The United States and the Cuban Revolution*, Chapel Hill, The University of North Carolina Press, 2009.
- I. SOTO MAYEDO: *Cuba: Iglesia Católica versus Revolución*. 2007.09., researchgate.net/publication/341852336_Cuba_Iglesia_catolica_versus_Revolucion, 2021.01.04.
- H. THOMAS: *Cuba: A History*, London, Penguin Books, 2010.

Elsődleges források

- Communist Threat to the United States Through The Caribbean: U.S. Senate Subcommittee to Investigate the Administration of the Internal Security Act and Other Internal Security Laws, of the Committee on the Judiciary. May 3, 1960, Testimony of Rev. Father Eduardo Aguirre.* forrás: latinamericanstudies.org/us-cuba/eduardo-aguirre.htm, letöltve: 2020.11.22.
- Communist Threat to the United States Through The Caribbean: U.S. Senate Subcommittee to Investigate the Administration of the Internal Security Act and Other Internal Security Laws, of the Committee on the Judiciary. May 3, 1960, Testimony of Rev. Father Rosario Maximilliano Pérez (Through an Interpreter),* forrás: latinamericanstudies.org/us-cuba/maxilliano-perez.htm, letöltve: 2020.11.22.
- Communist Threat to the United States Through The Caribbean: U.S. Senate Subcommittee to Investigate the Administration of the Internal Security Act and Other Internal Security Laws, of the Committee on the Judiciary. May 4, 1960, Testimony of Rev. Father Juan Ramon O’Farril (Through an Interpreter),* forrás: latinamericanstudies.org/us-cuba/ramon-ofarril.htm, letöltve: 2020.11.22.
- Department of State Memorandum, Sept. 9, 1953, 837.413/9-953, forrás: latinamericanstudies.org/embassy/R30-377-9-9-1953.pdf, letöltve: 2020.11.22.
- C. FRANQUI: *Diary of the Cuban Revolution*. New York, The Viking Press, 1980
- „Exhortación del episcopado en favor de la paz”. In *La Voz de la Iglesia en Cuba (100 Documentos Episcopales)*, 23., palabranueva.net/documentos-del-siglo-xx/, letöltve: 2021.01.10.
- E. PÉREZ SERANTES: „Basta de guerra”. In *La Voz de la Iglesia en Cuba (100 Documentos Episcopales)*, 31–33., palabranueva.net/documentos-del-siglo-xx/, letöltve: 2021.01.10.
- E. PÉREZ SERANTES: „Carta al Coronel Del Rio Chaviano”. In *La Voz de la Iglesia en Cuba (100 Documentos Episcopales)*, 19., palabranueva.net/documentos-del-siglo-xx/, letöltve: 2021.01.10.
- E. PÉREZ SERANTES: „Invoquemos al Señor”. In *La Voz de la Iglesia en Cuba (100 Documentos Episcopales)*, 27–28., palabranueva.net/documentos-del-siglo-xx/, letöltve: 2021.01.10.
- E. PÉREZ SERANTES: „Paseo Macabro”. In *La Voz de la Iglesia en Cuba (100 Documentos Episcopales)*, 29–30., palabranueva.net/documentos-del-siglo-xx/, letöltve: 2021.01.10.

- E. PÉREZ SERANTES: „Paz a los muertos”. In *La Voz de la Iglesia en Cuba (100 Documentos Episcopales)*, 18., palabranueva.net/documentos-del-siglo-xx/, letöltve: 2021.01.10.
- E. PÉREZ SERANTES: „Queremos la paz”. In *La Voz de la Iglesia en Cuba (100 Documentos Episcopales)*, 24., palabranueva.net/documentos-del-siglo-xx/, letöltve: 2021.01.10.
- „Sierra Maestra Manifiesto”. In Rolando E. BONACHEA – Nelson P. VALDÉS (szerk.): *Revolutionary Struggle 1947–1958: Volume I of the Selected Works of Fidel Castro*, Cambridge–London, The MIT Press, 1972, 343–348.
- U.S. Embassy Havana, Despatch 1790, April 25, 1952, 737.00(W)/4-2552, forrás: latinamericanstudies.org/embassy/R5-1790-4-25-1952.pdf, letöltve: 2020.11.20.
- U.S. Embassy Havana, Despatch 344, Aug. 28., 1953, 737.00(W)/8-2853, forrás: latinamericanstudies.org/embassy/R5-344-8-28-1953.pdf, letöltve: 2020.11.19.
- U.S. Embassy Havana, Despatch 363, Sept. 4, 1953, 737.008(W)/9-453, forrás: latinamericanstudies.org/embassy/R5-363-9-4-1953.pdf, letöltve: 2020.11.20.
- U.S. Embassy Havana, Despatch 412, Sept. 18, 1953, 737.00(W)/9-1853, forrás: latinamericanstudies.org/embassy/R5-412-9-18-1953.pdf, letöltve: 2020.11.22.

Sajtóforrások

- „Cardinal Asks Peace”. *The New York Times*, Vol. CVI., 1957.06.07., 12.
- M. CREMATA FERRÁN: „Medio siglo del Cristo de la Habana”. Forrás: juventudrelbele.cu/cuba/2009-01-17/medio-siglo-del-cristo-de-la-habana, 2009.01.17., letöltve: 2021.08.31.
- „Cuba: The Cardinal’s Forehead”. *Time*, Vol. LXI., 1953.09.07., 38.
- R. Hart PHILLIPS: „Archbishop in Cuba Asks End of Terror”. *The New York Times*, Vol. CVI., 1957.06.01., I., 8.
- „Raiders in Cuba Blast Arms Dump”. *The New York Times*, Vol. CVII., 1958.04.12., I., 9.

Resümé

A tanulmány a kubai katolikus egyház és a Batista-diktatúra viszonyát vizsgálja. Áttekinti a kubai katolikus egyház helyzetét az 1950-es években, és felvázolja az 1952-es puccs és az 1956-57-ben kezdődő gerillaháború nyomán felmerülő dilemmáit. A Batista-rendszer elnyomása nem kímélte a kubai katolikusokat sem. Az alacsonyabb rangú papok, a laikus aktivisták és az egyszerű hívek nagy számban kapcsolódtak be az ellenállási mozgalomba, az egyház vezetői viszont nem tudtak egységes álláspontot kialakítani a rendszerrel és a forradalommal szemben.

Kulcsszavak: Fulgencio Batista, katolikus egyház, kubai forradalom, 1950-es évek, gerillák, papság, püspöki körlevelek

*Abstract**The contradictory relationship of the Batista regime and the Catholic Church (1952–1958)*

This study examines the relationship between the Cuban Catholic Church and the Batista dictatorship. It reviews the situation of the Church in the 1950s and outlines its dilemmas emerging after the coup d'état of 1952 and the guerrilla war started in 1956–57. The repression of the Batista regime reached the Catholics, too. The junior priests, the lay activists and the common believers were involved in large numbers in the resistance movement, but the leaders of the Church were unable to reach a unified position regarding the regime and the revolution.

Keywords: Fulgencio Batista, Catholic Church, Cuban Revolution, 1950s, guerrillas, priests, encyclical letters